

Exekuce a konkurs. Bídne poměry římských dlužníků

Římské úpadkového práva rozdělujeme do pěti period:

1. perioda - úprava podaná v **Lex doudecim tabularum**
2. perioda - od **lex Poetelia Papiria de nexis**
3. perioda - od **lex Iulia de cessione bonorum**
5. perioda - úprava v **Codex Thodosianus**
4. perioda - **Justiniánská úprava**

Zákon XII desek řeší úpravu vztahů mezi věřitelem a dlužníkem v rovině **osobního ručení**. Dlužník odpovídá za dluh svou osobou a doslova svým životem. Jelikož jediná osoba v římské společnosti, která se může zavazovat, je otec rodiny *pater familias*, je nasnadě, že neručil za dluh jen svým životem, ale také osobami, které mu podléhaly a rodinným majetkem. Tato domněnka je postavena na terminologii, která se pro termín majetek užívá v Zákonu XII desek. Pátá deska pojednává o dědictví a v 5. fragmentu, se zde dědictví označuje jako *familia*:

LDT XII, 5 *Si adgnatus nec escit, gentiles familiam [habeno]*. Pokud není nejbližšího agnáta, ať mají majetek příslušníci rodu“.

Průběh exekuce podle Zákona XII desek

Pokud dlužník uznal svůj dluh (byl označován jako *confessus*) nebo pokud byl odsouzen, měl podle Zákona XII deska 30 dnů na to, aby mohl uhradit svůj dluh. Pokud svůj dluh v třicetidenní lhůtě nezaplatí, má být předveden před soud (*in ius*) a k tomu může dlužník použít svémoc (budiž vložena ruka). Jestliže dlužník nesplní svůj dluh a nikdo se za něj na soudě nezaručí, je přiřknut do domácího vězení věřitele na 60 dnů. Během této doby je dlužník po tři po sobě jdoucí trhové dny předváděn před praetora a pokud při třetím trhovém dnu nikdo za dlužníka dluh nezaplatí, může být potrestán smrtí nebo prodán do otroctví za Tiberu.

LDT III, 3 *Ni iudicatum facit aut Luis endo eo in iure vindicit, secum sufito, vincito aut nervo aut compedibus XV pondo, ne maiore, aut si volet minore vincito.* Nesplní –li rozsudek a nezaručí-li se nikdo za něj na soudě, ať ho odvede s sebou, spoutá ho buď provazem nebo okovy o váze 15 liber, ne těžšími, nebo, pokud bude chtít, lehčími.

LDT III, 4 *Si volet suo vivito. Ni suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras farris endo dies dato. Si volet, plus dato.* Jestliže chce, ať řije ze svého. Pokud nežije ze svého, ať ten, kdo ho drží v poutech, mu dává každý den libru mouky. Pokud chce, ať dává více.

LDT III, 5 *Erat autem ius interea paciscendi ac nisi pacti forent, habebantur in vinculis dies sexaginta. Inter eos dies trinis nundinis continuis ad praetorem in comitium producebantur, quantaque pecuniae iudicati essent, praedicabatur. Tertius autem nundinis capite poenas dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant.* Bylo však právem dovoleno, aby se v té době dohodli, pokud se nedohodli, byli drženi v poutech 60 dnů. Během této doby po tři po sobě následující trhové dny předvádění před praetora na shromaždiště lidu a bylo vyhlášováno, k jaké částce byli odsouzeni. Při třetím trhovém dni byli trestáni ma hrdle nebo prodáváni za Tiberu do ciziny.

LDT III, 6 *Tertius nundinis partis sekanto. Si plus minuse secuerunt, se fraude esto.* Třetího trhového dne ať rozsekají na části. Useknou-li si více či méně, ať jim to neškodí.

Šesté ustanovení třetí desky se týká rozsekání na části, které se vykládá buďto jako skutečné rozsekání dlužníka věřitelem, nebo rozdělení výtěžku z prodeje mezi věřitele. Z pramenů se nedovídáme, jak bylo toto oprávnění věřitele aplikováno, ale spíše než-li odplata *talio* se jeví rozumnější prodej dlužníka do otroctví a poměrné uspokojení pohledávek.

Podle úpravy řešení insolventnosti dlužníka je jasné, že stejně, jako tomu bylo např. v Řecku, se v nejstarším období Říma jednalo o personální ručení, tedy o ručení za závazky svou osobou. Věřitelé neměli možnost uspokojit své pohledávky z prodeje majetku dlužníka. Tento stav změnil až **Poeteliův zákon**, který zrušil personální ručení a do budoucna ručil dlužník za své závazky svým majetkem, nikoli svou osobou. Nadále však zůstala možnost odpracování si dluhu u věřitele.

Trudné poměry římských dlužníků podle Livia

O dlužnících a jejich postavení včetně zacházení s nimi ze strany věřitelů nám přináší zprávu např. Livius ve svých Dějinách:

Livius Ab Urbe condita II. 23: *„Hrozila tedy Římanům válka s Volsky, a přitom římská obec, v níž se zahnízdila nesvornost, sama byla zmítána rozhořčenými vnitřními spory mezi otci a lidem. Hlavní příčinu k nim zavdávali dlužníci, kteří se pro neplacení dluhů stávali nevolníky věřitelů. Lidé reptali, že venku zápasili za svobodou státu a doma jsou pak od spoluobčanů zajímáni a utiskováni, a dodávali, že je tedy svoboda lidu bezpečnější za války než v míru a spíš mezi nepříteli než mezi spoluobčany.*

Tato nenávist, která beztoho v lidu doutnala, vzplanula nad ohromujícím neštěstím jednoho starce, který se chvatně přibelhal na náměstí se známkami všech svých běd. Jeho oděv byl hrozně špinavý, ještě žalostnější byl vzhled zmořeného těla, bledého a vychrtlého. Rozcuchaný vous a dlouhé vlasy dodávaly rysům jeho obličeje divokého vzhledu. Přes toto znetvoření ho lidé poznávali; šlo od úst k ústům, že býval centurionem. Vzpomínali různých jeho udatných vojenských činů a všichni ho litovali. On sám ukazoval vpředu na prsou jizvy, svědky čestných ran utržených v bitvách na několika bojištích. Když pak se ho dotazovali, odkud ten vzhled, odkud znetvoření – mezitím se kolem něho utvořil zástup skoro jako na shromáždění lidu – pověděl, že upadl do dluhů, když bojoval ve válce se Sabiny; tehdy prý nejen nesklidil žádné obilí, protože pole byla zpustošena, ale i dvorec mu byl vypálen, všechno rozkradeno, dobytek odehnán, a v té době, pro něho tak krajně nepříznivé, byla mu uložena mimořádná daň. Dluhy, které vzrostly o úroky, připravily ho prý nejprve o půdu zděděnou po dědu a po otci, potom o další majetek a posléze jako morová nákaza postihly i tělo; to že není nevolnictví, kam ho věřitel dohnal, ale robotárna, mučírna! A ukazoval záda, hrozně rozdrásaná čerstvými stopami po bičování.

Když to lidé viděli a slyšeli, strhne se velký křik. Vřava se neomezuje již jen na náměstí, ale šíří se do celého města. Nevolní dlužníci v poutech i bez pout vybíhají ze všech stran do ulic a dovolávají se ochrany Quiritů. K pobouřeným zástupům se všude připojují i dobrovolní průvodci. Ze všech stran všemi ulicemi se sbíhají s křikem velké houfy lidí. Na tento valící se dav narazili někteří otcové, kteří právě meškali na foru, a ocitli se ve velkém nebezpečí vlastního života. A bylo by došlo i k násilí, kdyby nebyli přispěchali konsulové Publius Servilius a Appius Claudius, aby pozdvížení lidu potlačili.

Na ně se vzbouřenci obrátili a ukazovali jim svoje pouta a jiné známky strastiplného postavení. Tohle, že si tedy vysloužili, říkali, a každý se vyčítavě dovolával na to, kde všude konal vojenskou službu. Dožadovali se, spíše výhruzně než prosebně, aby byl svolán senát, a obstoupili radnici, neboť chtěli sami ovlivňovat a usměrňovat jeho jednání. Konsulům se však podařilo shromáždit jen něco málo otců, které jim náhoda přivedla do cesty; ostatním strach zabránil přijít nejen do radnice, ale dokonce i na náměstí. Tak senát pro nepatrnou účast stejně nebyl schopen se o něčem usnášet.

Lid se však domníval, že je balamucen, voděn za nos, že nepřítomní otcové jsou nepřítomní nikoli náhodou, nikoli ze strachu, nýbrž úmyslně, aby překazili jednání, že sami konsulové se jen vykrucují a že jeho utrpení je bezpochyby jen na posměch. A málem by byla ani důstojnost konsulů nezadržela rozvášněné lidi, když se konečně otcové dostavili do senátu, neboť si nebyli jisti, zda vyvolají více nebezpečí průtahem či příchodem.

Co však bylo platno, že se v radnici shromáždili hojném počtu, když se nejen mezi otcí, nýbrž ani mezi konsuly nedosáhlo žádoucí shody. Appius, muž rázné povahy, navrhoval, aby věc byla vyřízena v pravomoci konsulů; budou-li jeden dva výtržníci liktory zadrženi, ostatní dají pokoj. Servillius, který byl přístupnější mírným prostředkům, zastával názor, že je nejen schůdnější, ale i bezpečnější cesta, aby rozvášněné mysli byly oblomeny, než zlomeny.“

Vše vyvrcholilo následující vyhláškou konsula, který jí vydal z obavy před válkou s Volsky, jelikož nemohl sestavit legie, neboť bylo příliš mnoho římských občanů v dlužním otroctví a nemohli se tedy dostavit k odvodu:

Livius Ab Urbe condita II, 24: „Své řeči dostal konsul věrohodnosti touto vyhláškou (edicto): „Nikdo ať nedrží římského občana v poutech nebo ve vězení, aby mu tím nebylo znemožněno přihlásit se k odvodu u konsulů; nikdo ať nedrží ani neprodává statky vojáka, pokud je v ležení, ani nezadržuje v nevolnictví jeho děti a vnuky!

Jakmile byla tato vyhláška zveřejněna, ihned se přihlásili přítomní dlužníci a po celém městě vycházeli dlužníci ze soukromých domů věřitelů, kteří již neměli právo je zadržovat, a přibíhali na náměstí, aby složili vojenskou přísahu.

Byl jich veliký sbor a ukázali se ve válce s Volsky jako nejjudatnější a nejhorlivější ze všech bojovníků. Konsul vyvedl pak branné síly proti nepříteli a položil se táborem v malé vzdálenosti od něho.“

Lex Poetelia Papiria de nexis

Změnu v personálním ručení přinesl v roce 326 př. n. l. *lex Poetelia Papiria de nexis*, Tento zákon zrušil tzv. dlužní otroctví a zavedl cestu k majetkové exekuci dlužníků, avšak ponechal možnost odpracovat si dluh u věřitele, kdy dlužník byl fakticky i právně *in servorum loco*. Uvedením do dlužního otroctví se mohl dlužník osvobodit, pokud pronesl přísahu, že je solventní – *bonam copiam iurare*. Vedlejším právním účinkem situace, kdy dlužník nemohl dostát svým závazkům, bylo při nařízení exekuce postižení jeho cti. Dlužník byl postižen *infamii* – neboli byl snižen na cti, nemohl pořídit závěť, nemohl svědčit u soudu a také nemohl být jmenován opatrovníkem nebo poručníkem.

Lex Iulia de cessione bonorum

Lex Iulia de cessione bonorum pochází asi z roku 29 př. n.l. Rogátorem tohoto zákona je Gaius Julius Casear Augustu. Patrně se jedná o zákon, který spolu s *lex Iulia de iudiciorum privatorum* reformoval soudní řízení. Tento zákon zavedl možnost řešení insolventnosti dlužníka, který se do insolventnosti (potažmo dluhů) dostal nezaviněně (např. útok pirátů, ztroskotání lodi, požár, povodeň ...) tím, že se s žádostí adresovanou praetorovi vzdal majetku, který připadl věřitelům. Tento způsob znamenal velkou inovaci, jelikož nezpůsoboval *infamii* dlužníka.

V Justiniánských Digestech je v 42. knize 3. titulu s názvem *De cessione bonorum* tento způsob řešení insolvence dochován, ale především je popsán v Theodosiánově kodexu 4, 20.

Justiniánská úprava

Úprava konkursu a řešení insolventnost dlužníka je v justiniánských Digestech obsažena především v 42. knize. Jednotlivé tituly se pak věnují procedurálnímu i hmotněprávnímu řešení insolvence:

- Dig. 42.1.0. De re iudicata et de effectu sententiarum et de interlocutionibus – O rozsouzené věci, o účincích rozsudku a o předběžných opatřeních
- Dig. 42.2.0. De confessis – O těch, kteří uznali žalobní nárok
- Dig. 42.3.0. De cessione bonorum – O postoupení majetku

- Dig. 42.4.0. Quibus ex causis in possessionem eatur – O těch, kteří byli uvedeni do držby soudním rozhodnutím
- Dig. 42.5.0. De rebus auctoritate iudicis possidendis seu vendundis – O věcech podléhajících soudním rozhodnutím, o odevzdání do držby nebo prodeji
- Dig. 42.6.0. De separationibus – O oddělení
- Dig. 42.7.0. De curatore bonis dando – O určení opatrovníka majetku
- Dig. 42.8.0. Quae in fraudem creditorum facta sunt ut restituantur – Zda bude vráceno to, o co byli zkráceni věřitelé

Důvody úpadku a jeho možné řešení

Na počátku vykonávacího řízení byla *actio iudicati* neboli žaloba z rozsudku, která nastupovala v těch případech, kdy dlužník nesplnil povinnost, která mu byla uložena rozsudkem. Jelikož v římském právu platila zásada pekuniární kondemnace, neboli, že se původní nárok na plnění, např. ze smlouvy nebo z deliktu, přeměnil, tak věřitel – výherce soudního sporu – měl nárok na splnění soudem uložené povinnosti. Dalším titulem bylo uznání dluhu. Toto jsou právní tituly, na jejichž základě je zahájen výkon - exekuce na majetku dlužníka. Pokud není dluh vzhledem k majetku dlužníka natolik vysoký, že postačí jen prodej určitých movitých či nemovitých věcí, je provedena exekuce na věci patřící dlužníkovi – singulární exekuce. Pokud je však dluh natolik vysoký, že bude muset být prodán celý majetek dlužníka jsou věřitelé uvedeni do držby jeho majetku a následuje konkurz.

Základem vykonávacího řízení, tedy postižení majetku, je primárně závazek dlužníka, který je v prodlení – *mora debitoris*. Jádrem konkursního řízení je pluralita subjektů na straně věřitelské. Při exekuci dochází k tzv. singulární sukcesi, tedy věřitel má právo na uspokojení své pohledávky prodejem věcí dlužníka. V případě konkurzu dochází k univerzální sukcesi, kdy více věřitelů může požadovat, aby byli uvedeni v držbu majetku insolventního dlužníka – tzv. *missio in possessionem*.

Účelem konkursu je uspokojení věřitelů prodejem majetku dlužníka, který se nazývá *defraudator* či kridáť. Na základě *missio in possessionem* byl majetek úpadce prodán tomu, kdo nabídl nejvyšší cenu a tím mohlo být uspokojeno maximum pohledávek v nejvyšší možné míře. V právu klasickém se prodával veškerý majetek jako celek, ale v právu justiniánském se prodávají části.

Exekuční řízení, stejně jako dnešní právní úprava, vyžaduje *titulus*. Tímto titulem bylo v době legisakčního řízení zvláštní žaloba – vykonávací – *legisactione per manus iniectioem iudicati*. Jde o soudní vykonávací žalobu, která vedla k personální exekuci. O této žalobě máme zmínku již v LDT. 30 dnů (*dies iusti*) po rozsudku či uznání dluhu vyzve věřitel dlužníka na soud a vloží na něj ruku *manus iniectio*, tímto okamžikem dlužník ztrácí *indicatus* – právo hájit se sám, ale může se ho zastat *vindex*. Nezastane-li se ho *vindex*, pak magistrát přičkne dlužníka věřiteli do domácí vazby na šedesát dnů. Tři po sobě jdoucí tržní dny pak chodí věřitel před magistráta a veřejně vyhláší dlužnou částku. Pokud nikdo dlužníka nevykoupí, pak jej smí prodat *trans Tiberim*, nebo jej smí usmrtit.

V době formulového řízení byla tato legisakce nahrazena *actio iudicati*. Tato žaloba byla žalobou z rozsudku, který ukládal povinnost, kterou odsouzený nesplnil. Zde se již nekonalo *iudicium*, to neplatilo v případě, když dlužník namítal neexistenci práva, které bylo uznáno rozsudkem. Mohl namítnout bez *vindika*, ale dané „otevření sporu“ bylo sankcionováno v případě prohry dlužníka odsouzením k dvojnásobku původně rozsudkem přiznané částky.

Poeteliovým zákonem dochází ke zrušení osobní exekuce a zavádí se exekuce majetková, avšak je zde ponechána možnost odpracování si dluhu u věřitele. Postupem času dochází k zavedení reálné exekuce. Prostřednictvím mimořádného magistrátského prostředku (*missio in possessionem*) dojde na žádost věřitele (věřitelů) k *missio in bona debitoris*, tedy k uvedení držby majetku dlužníka, resp. *missionem in possessionem rei servandae causa*. Důvody, na jehož základě je někdo uveden do držby cizího majetku jsou sestaveny dle fragmentů z Gaiových Institucí a (III. 78) a justiniánských Digest (Dig. 42. 4. 1.; Dig. 42. 4. 2. 1.; Dig. 42. 4. 2. 2.; Dig. 42. 4. 2. 3.; Dig. 42.3.0.:

- Po odsouzených
- Ukrývá-li se - Dig. 42. 4. 2. 1. Ulp. 5 ad. ed.
- Podle lex Iulia de cessione bonorum – Dig. 42.3.0.
- Je-li někdo zajat – Dig. 42. 4. 6. 2. Paulus 57 ae. ed.
- Uznání dluhu *confessus*
- *Rei servandae causa* – *cautio damni infecti* – Dig. 42. 4. 1. Ulpianus 12 ad. ed. a Dig. 42. 4. 7. pr. Ulpianus 59 ad. ed.
- *Legatorum servandorum gratis et ventris nomine* – ochrana odkazu ve prospěch nenarozeného
- Ten, kdo se z důvodu nepřítomnosti nemůže bránit
- Ten, kdo je přítomný, ale nemůže se bránit

Missionem in possessionem rei servandae causa mělo za následek uvedení věřitele (věřitelů) do detence majetku dlužníka, což však bylo omezeno na casu – tedy prodej majetku s cílem uspokojení pohledávek. Toto byl první krok, který vedl v římském právu k novému postupu, který zavedl praetor Rutilius. Toto řízení se zahájilo veřejnou vyhláškou – *proscriptione bonorum*. Obsahem této vyhlášky byla „výzva“ věřitelů, kteří o *missio in possessionem* požádali, aby se přihlásili další věřitelé dlužníka. Touto vyhláškou se stal dlužník *infamis*. Věřitelé utvořili konsilium a byl dosazen správce – kurátor – majetku. Věřitelům, jejich konciliu a jmenovanému opatrovníku majetku se věnuje 7. titul 42. knihy justiniánových Digest s názvem *De curatore bonis dando* – O určení opatrovníka majetku.

Dig. 42.7.2. pr. Ulpianus 65 ad ed. *De curatore constituendo hoc iure utimur, ut praetor adeatur isque curatorem curatoresque constituat ex consensu maioris partis creditorum, vel praeses provinciae, si bona distrahenda in provincia sunt.* Při jmenování kurátora je taková praxe, že praetor jmenuje jednoho nebo více kurátorů se souhlasem většiny věřitelů, nebo (je jmenuje) správce provincie, pokud se majetek nachází v provincii.

Digesta řeší i situaci, kdy je jmenováno několik kurátorů. Oprávnění jednotlivých kurátorů se pak vztahují jen na dispozice a úkony s majetkem, který se nachází v jejich okrese/provincii, které jsou jim určeny:

Dig. 42.7.2.2 Ulpianus 65 ad ed. *Si plures autem constituentur curatores, celsus ait in solidum eos et agere et conveniri, non pro portionibus.* Pokud je ustanoveno několik kurátorů, Celsus říká, že musí žalovat (vystupovat před soudem) společně, nikoli odděleně. Pokud má dlužník majetek v několika provinciích nebo okresech, jsou jmenování kurátoři pro určité okresy.

V případech, kdy se majetek dlužníka nacházel jak v Itálii, tak i v provinciích, umožňovalo ustanovení několika kurátorů efektivnější správu. Tito kurátoři byli jmenováni pro jednotlivé kraje, kde se nacházel dlužníkův majetek. Kurátoři jmenovaní pro určité okresy měli místní příslušnost jen nad okresy, pro které byli ustanoveni, tedy kurátor jmenovaný pro

Dig. 42.7.2.2 Ulpianus 65 ad ed. *Quod si per regiones fuerint constituti curatores, unus forte rei italicae, alius in provincia, puto regiones eos suas conservare debere.* Pokud jsou ustanoveni kurátoři pro jednotlivé kraje, jeden právě pro věci (majetek) v Itálii, jiný v provincii, myslím, že budou mít kontrolu nad svými okresy.

provincii nesměl činit žádné úkony s dlužníkovým majetkem v Itálii a naopak.

Římské právo vyžadovalo pro ustanovení kurátora souhlas tohoto potencionálního kurátora, nikdo nesměl být jmenován kurátorem proti své vůli. Římské právo doslova používá obrat „*quod verius est voluntarius itaque quaerendus est* - proto se musí najít člověk, který je ochoten“. Proti jeho vůli mohl jmenovat kurátora jen císař.

Dig. 42.7.2.3 Ulpianus 65 ad ed. *Quaeritur, an invitus curator fieri potest: et cassius scribit neminem invitum cogendum fieri bonorum curatorem, quod verius est. voluntarius itaque quaerendus est, nisi et magna necessitate et imperatoris arbitrio hoc procedat, ut et invitus crearetur.* Je otázkou, zda někdo může být (ustanoven) kurátorem proti své vůli. Cassius napsal, že nikdo nemůže být nucen, aby se stal kurátorem majetku proti svému souhlasu, což je správné. Proto se musí najít člověk, který je ochoten, pokud není nezbytně nutné, může být kurátor jmenován proti své vůli císařem.

Kurátorem majetku dlužníka mohl být jak věřitel či jeden z věřitelů, ale také to mohla být osoba, která věřitelem není:

Dig. 42.7.2.4 Ulpianus 65 ad ed. *Nec omnimodo creditorem esse oportet eum, qui curator constituitur, sed possunt et non creditores.* Není nezbytně nutné, aby osoba jmenovaná kurátorem byla zároveň i věřitelem i ti, kteří nejsou věřitelé mohou být jmenováni.

Procesněprávní otázky držby majetku a především jejich prodeje jsou upraveny v 5. titulu 42. knihy Digest s nadpisem *De rebus auctoritate iudicis possidendis seu vendundis* – O věcech podléhajících soudním rozhodnutím, o odevzdání do držby nebo prodeji.

Úvodní ustanovení tohoto titulu řeší, kde má být provedena dražba, jedná se tedy o místí příslušnost provedení dražby:

Dig. 42.5.1 Gaius 23 ad ed. provinc. *Venire bona ibi oportet, ubi quisque defendi debet, id est.* Majetek dlužníka, musí být prodáván v místě, kde by se měl obhajovat (tedy, kam by byla vznesena žaloba), to znamená.

Dig. 42.5.2 Paulus 54 ad ed. *Ubi domicilium habet. Kde má bydliště.*

Dig. 42.5.3 Gaius 23 ad ed. provinc. *Aut ubi quisque contraxerit. contractum autem non utique eo loco intellegitur, quo negotium gestum sit, sed quo solvenda est pecunia.* Nebo tam, kde uzavíral smlouvy. Místo uzavření smlouvy musíme chápat ne jako místo, kde byla uzavřena smlouva, ale kde by se vyplatily peníze

Římské právo se snažilo o bezmezerovitou právní úpravu všech právních vztahů. Toto se mu podařilo především právní vědou (jurisprudencí), výkladem a analogií. S analogií a výkladem se setkáme ve velké míře právě u právní úpravy konkursu. Na tomto právním poli byl především činný praetor. Římští právníci vyšli patrně z představy, že člověk, který není schopný uhradit své závazky je na tom stejně jako člověk mrtvý. V případě konkurzu se tedy aplikovaly velice podobné principy a postupy jako v dědickém právu, především se vyšlo z principu univerzální sukcese dědice, kde se člověk, který koupil majetek prodáváný v dražbě stal univerzálním nástupcem dlužníka, tedy byl uveden do držby majetku (*bonorum possessio*) a měl stejné procesní prostředky na svou ochranu proti těm, kteří by jeho majetek zadržovali. U procesní ochrany se používaly tzv. žaloby s fikcí.

Další inspirace pro úpravu konkursu byl institut dědického práva – *beneficium separationis* – neboli dobrodiní oddělení majetku. Toto je upraveno v Dig. 42.6.0. De separationibus – O oddělení. Základem tohoto institutu v konkursním právu je oddělení určitých částí majetku dlužníka, na které je zřízeno zástavní právo, ve prospěch věřitele/věřitelů. Tito zástavní věřitelé nemusí přihlásit své pohledávky do konkursu, ale jen zažádají o vyloučení předmětu zástavy z konkursu. Předmětní věřitelé se nazývají *separatisté ex iure dominii*. Právo separace se udílí *ex decreto*, který vydá praetor.

Vydražitel majetku insolventního dlužníka se nazýval *bonorum emptor* – kupec majetku. Tento majetek koupil při tzv. *venditio bonorum* – prodeji majetku dlužníka. *Bonorum emptor* má postavení univerzálního sukcesora dlužníka, připodobněné postavení pretorského dědice. Proti tomu, kdo mu zadržuje vydražené věci, má *interdictum possessorium*.

Tomuto držení majetku kupcem však předcházela určitá mezifáze, kdy byli všichni věřitelé uvedeni do držby majetku dlužníka. Pokud dlužník nesplní své povinnosti - nezaplatí dluh – nastupuje druhý subsidiární obligační vztah – ručení. V nejstarším právu až do vydání Poeteliova zákona ručil za své dluhy svou osobou. K zajištění tohoto nároku mohl být dlužník uvržen do domácího vězení věřitele, byl tzv. „manusinjektován“ – *manus iniectio* – vložení ruky na dlužníka. Tímto si věřitel zajistil uspokojení svého nároku, jelikož rodina dlužníka či jeho přátelé mohli dluh vyplatit nebo pokud se toto nestalo může věřitel svého dlužníka prodat do otroctví a z kupní ceny se uspokojit. Institutem *manus iniectio* docházelo k zajištění práva věřitele. Měl jistotu, že bude jeho pohledávka uspokojena. S nástupem majetkového ručení za závazky vystupuje nový institut, který je analogický k *manus iniectio*. Jedná se o univerzální sukcesi majetku dlužníka na osobu věřitele. Majetek se dlužníkovi odnímá a předává se do držby věřiteli/věřitelům. Tento institut se nazývá *bonorum possessio*, kde *bonorum* je označení pro majetek a *possessio* je institut držby – tedy faktického ovládnutí věci. Institut uvedení v držby majetku dlužníka je institutem zaručujícím uspokojení nárok věřitelů a je také jistým druhem trestu, neboť dlužník je zbaven možnosti nakládat se svým majetkem. Uvedení do držby se dělo na základě praetorského interdiktů *quorum bonorum*. Tomuto interdiktů se věnuje druhý titul 43. knihy Justiniánových Digest.

Některé pohledávky musely být uspokojeny přednostně a v plné výši, přičemž toto právo přednostního uspokojení se nazývá ***privilegium exigendi***. *Privilegium exigendi* je odvozeno od tzv. *ius exigendii* neboli práva na přednostní uspokojené pohledávky v plné výši. Ostatní „neprivilegované“ pohledávky byly uspokojeny jen v určité výši – *pro portione*. *Privilegium exigendi* mají tzv. *creditores privilegiari*, tedy privilegovaní věřitelé. Tito měli právo na přednostní úplné uhrazení svých pohledávek před ostatními věřiteli. Jejich privilegovanost je dána buď osobou věřitele, pak jde o *privilegium personae*, nebo zvláštní povahou pohledávky – *privilegium causae*.

V rámci vykonávacích postupů existovaly tzv. pohledávky, které měly být uhrazeny přednostně a v plné výši. Tyto výsadní – privilegované – pohledávky jsou dvojího druhu:

Dig. 50, 17, 196 Modestinus 8 reg. *Privilegia quaedam causae sunt, quaedam personae. et ideo quaedam ad heredem transmittuntur, quae causae sunt: quae personae sunt, ad heredem non transeunt.* Některé výsady (privilegia) jsou výsady kauzy, a některé jsou výsady osobní. Privilegia kauzy se přenášejí na dědice a osobní privilegia na dědice nepřecházejí.

bud' osobní nebo kauzální:

Privilegium personae – přísluší fisku, císaři, císařovně, městským obcím, dále se jedná o právo manželky na vyplacení svého věna a právo poručníků na výplatu pohledávek, které vynaložili v souvislosti se správou poručencova majetku. Nejpřednější místo má fiskus, který je vždy na prvním místě.

Privilegium causae – jsou pohledávky, které se váží k určitému důvodu – kauze např. náklady na pohřeb, pohledávky ze zápůjčky, která byla vzata z důvodu postavení nebo koupení domu, dále k vypravení lodi, pohledávka o vrácení peněz, které jsou bezúročně složeny u bankéře. Nároky na úhradu pohřbu měly stejně privilegované postavení jako nároky fisku.

Pořadí uspokojení pohledávek:

1. pohledávky fisku, výlohy na pohřeb a náklady na léčení, nevyplacená mzda námezdních dělníků,;
2. pohledávky, které byly zastaveny privilegovaným zástavním právem;
3. ostatní pohledávky zajištěné zástavním právem;
4. „obyčejné“ pohledávky

Curiales a jejich ručení za závazky císaři

Kuriálové jsou zvláštní „třída“ obyvatel v městských obcích, kteří představovali jeho senát (samosprávu), jsou také nazýváni *decuriones*. Jejich postavením se zabývá především dvanáctá kniha Theodosiánova kodexu a druhý titul padesáté knihy justiniánských Digest.

Kuriály mohli být jen velmi zámožní muži, především obchodníci, majitelé půdy, neboť se od nich očekávalo, že budou obstarávat prostředky na opravu a stavbu veřejných staveb, chrámů, budou pořádat hry a slavnosti. Většinu těchto výdajů hradili z vlastních

prostředků, čímž si získávali velkou přízeň a jsou dochovány četné nápisy na veřejných stavbách, které dosvědčují tuto skutečnost.

Curiales odpovídali za výběr daní císaři, dále museli ubytovat a poskytnout stravu procházející armádě. V době krize se staly všechny tyto povinnosti velice zatěžující, a *curiales* se snažili o zproštění svého úřadu, který byl dědičný – v konstitucích se hovoří o „*těch, kteří jsou kuriálského rodu*“. Zproštění svého úřadu bylo možné např. vstupem do armády, církve nebo pokud se kuriál stal císařským úředníkem. O problému, vyhýbání se nástupu do úřadu je dochováno několik císařských konstitucí, které regulují povinnost „přidržení u funkce kuriála“.

Kuriálové měli na jedné straně velká privilegia, např. nemohli být mučeni a byli zproštěni od daní, ale druhé straně odpovídali především za opravy veřejných staveb, cest a hlavně za daně. Pokud kuriálové neodvedli daně ve stanovené výši, ručili svým majetkem císaři a k vymožení této pohledávky mohl být soukromý majetek kuriálů exekuvován. To je patrné z císařského reskriptu adresovanému Rutilliovi Lumpovi, který jako jednu z podmínek udržení ve funkci stanoví vysoký majetek – výnos, který zajišťuje solventnost.

Codex Theodosianus 12, 1, 178

Idem aa. seleuco praefecto praetorio. omnes, qui curiali genere origine vel stirpe gignuntur, curiarum nexibus obligentur. aequum est enim, ut ingenua matre nascentes et quorum natales origo demonstrat, ex matre ingenua nati maiorum suorum dignitatibus sociantur. nec quisquam privatorum suorum iuri lege nostra putet aliquid derogatum, qua, eorum morem secuti, rei publicae nostrae ex feminis cupimus esse consultum. et cetera. dat. xii kal. feb. ravennae honorio x et theodosio vi aa. cons. (415 ian. 21).

Císaři a Augustové Honorius a Theodosius Seleukovi, prefektu pretoria. Všichni, kteří jsou kuriálského rodu, původu, čili krve, ať jsou vázáni k povinnostem v kuriích. Je totiž spravedlivé, aby (děti) přiváděné na svět matkou svobodného rodu, jejichž stav je patrný z původu, když už se narodí ze svobodné matky, byly zapojeny do hodností svých předků. A nikdo ať se nedomnívá, že se naším zákonem nějak ztenčí práva jeho (děti); vždyť jím toužíme zabezpečit náš stát se zřetelem k ženám, následující mravy předků. A tak dále. Dáno 12. před únorovými Kalendami v Ravenně za konsulátu Augustů, za desátého Honorova a za šestého Theodosiova.